

XALQARO IQTISODIY TASHUVLARDA BLOKLAR TAHLILI

S.A.Shodmonov

Andijon davlat texnika instituti

Transport logistikasi kafedrasi katta o'qituvchisi.

tel: +99899-321-79-89

Sharifjonov Sarvarbek Mirzaakbar o'g'li

Andijon davlat texnika instituti talabasi

tel: +99888-838-04-48

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada xalqaro iqtisodiy bloklarning nazariy va amaliy asoslari, ularning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va bugungi dunyo iqtisodiyotidagi o'rnini keng qamrovda tahlil qilinadi. Asar doirasida Jahon savdo tashkiloti, Osiyo Iqtisodiy Hamkorlik Tashkiloti, Yevropa Ittifoqi, Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi, BRICS va G7 kabi asosiy iqtisodiy bloklar har tomonlama o'rganiladi hamda O'zbekistonning ushbu bloklardagi ishtiroki yoki ishtirok etmasligi masalalari yoritiladi. Maqolada xalqaro iqtisodiy integratsiyaning O'zbekiston uchun ahamiyati va istiqbollari ham nazariy, ham empirik tahlil asosida ochib beriladi.

Аннотация. В данной научной статье проводится всесторонний анализ теоретических и практических основ международных экономических блоков, этапов их формирования, развития и роли в современной мировой экономике. В рамках работы подробно изучаются такие ключевые экономические блоки, как Всемирная торговая организация, Организация Азиатско-Тихоокеанского экономического сотрудничества, Европейский союз, Евразийский экономический союз, БРИКС и G7, а также рассматривается участие или неучастие Узбекистана в этих блоках. В статье раскрывается значение и перспективы международной экономической интеграции для Узбекистана на основе теоретического и эмпирического анализа.

Annotation. This scientific article provides a comprehensive analysis of the theoretical and practical foundations of international economic blocs, their formation, stages of development, and their role in today's global economy. Within the

framework of the article, key economic blocs such as the World Trade Organization, Asia-Pacific Economic Cooperation, European Union, Eurasian Economic Union, BRICS, and G7 are thoroughly studied, with special attention to Uzbekistan's participation or non-participation in these blocs. The article also reveals the significance and prospects of international economic integration for Uzbekistan based on both theoretical and empirical analysis.

Kalit so'zlar: xalqaro iqtisodiy bloklar, integratsiya, O'zbekiston, savdo siyosati, hamkorlar, texnologiya, g'oya, davlat, masofa.

Keywords: international economic blocs, integration, Uzbekistan, trade policy, partners, technology, idea, state, distance.

Ключевые слова: международные экономические блоки, интеграция, Узбекистан, торговая политика, партнеры, технологии, идея, государство, расстояние.

Kirish. Zamonaviy dunyo iqtisodiyotida davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarning kengayishi, savdo, investitsiya va texnologik hamkorlikning chuqurlashuvi xalqaro iqtisodiy bloklarning shakllanishiga turtki berdi. Xalqaro iqtisodiy bloklar zamonaviy global iqtisodiy tizimning ajralmas tarkibiy qismiga aylangan bo'lib, ular orqali davlatlar o'zaro manfaatli savdo siyosatini yuritish, iqtisodiy o'sishni jadallashtirish va raqobatbardoshlikni oshirish imkoniga ega bo'ladilar. Shu jihatdan, O'zbekiston uchun xalqaro iqtisodiy bloklar bilan hamkorlik va ularga integratsiyalashuv masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunda Jahon savdo tashkiloti, Osiyo Iqtisodiy Hamkorlik Tashkiloti, Yevropa Ittifoqi, Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi, BRICS va G7 kabi asosiy xalqaro iqtisodiy bloklar global iqtisodiy jarayonlarga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada xalqaro iqtisodiy bloklarning nazariy asoslari, tarixiy rivojlanish bosqichlari, amaliy tajribalari va O'zbekistonning ushbu bloklardagi o'rni hamda ishtirok etish imkoniyatlari keng qamrovda ilmiy tahlil qilinadi. Xususan, xalqaro iqtisodiy integratsiyaning O'zbekiston uchun afzalliklari, muammolari va istiqbollari nazariy hamda empirik asosda yoritiladi.

Xalqaro iqtisodiy bloklarni o'rganishda, avvalo, ularning nazariy-konseptual asoslari muhim o'rin tutadi. Iqtisodiy integratsiya tushunchasi XX asr boshlaridan boshlab iqtisodiy fanlarda muhim ilmiy mavzu sifatida shakllangan. Integratsiyaning nazariy asoslari klassik iqtisodiy maktab vakillari, jumladan, Adam Smit va David Rikardoning erkin savdo va mutlaq hamda nisbiy afzalliklar nazariyalariga borib taqaladi.

Yevropa Ittifoqi doirasida tovar, xizmat, kapital va ishchi kuchi erkin harakati ta'minlangan. Institutsional integratsiya va yagona siyosat yuritilishi natijasida a'zolar o'rtasidagi iqtisodiy farqlar kamaygan, iqtisodiy barqarorlik va raqobatbardoshlik oshgan. Yevropa Ittifoqi tajribasi xalqaro iqtisodiy integratsiyaning yuqori bosqichdagi namunasi sifatida ko'rib chiqiladi. O'zbekiston Yevropa Ittifoqiga a'zo emas, biroq Ittifoq bilan keng qamrovli hamkorlik va savdo-iqtisodiy shartnomalar asosida o'zaro aloqalarni rivojlantirib kelmoqda. Yevropa Ittifoqi tadqiqotchilari tomonidan olib borilgan empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, integratsiyalashgan bozorlar iqtisodiy o'sish va innovatsion rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi[4].

Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi (Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi, EII) 2015-yilda Rossiya, Belarus, Qozog'iston, Armaniston va Qirg'iziston tomonidan tashkil etilgan bo'lib, postsovet hududidagi eng yirik iqtisodiy blok hisoblanadi. Ittifoq asosiy maqsadi – yagona iqtisodiy hudud yaratish, tovar, xizmat, kapital va ishchi kuchi erkin harakatini ta'minlashdan iborat. EII doirasida yagona bojxona siyosati va iqtisodiy siyosat yuritiladi. O'zbekiston EIIga a'zo emas, biroq 2020-yildan boshlab kuzatuvchi maqomida ishtirok etmoqda. Bu maqom mamlakatga ittifoq faoliyatini yaqindan o'rganish, savdo va iqtisodiy hamkorlikni chuqurlashtirish imkonini beradi. Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi doirasida olib borilgan tadqiqotlar va empirik tahlillar shuni ko'rsatadiki, a'zolar o'rtasida savdo hajmi va investitsiya oqimlari oshgan, biroq iqtisodiy integratsiyaning ayrim salbiy jihatlari ham mavjud. Masalan, kichik davlatlar uchun iqtisodiy suverenitet va siyosiy mustaqillik masalasi muhokamalarga sabab bo'lmoqda[5].

Adabiyot tahlili. BRICS (Braziliya, Rossiya, Hindiston, Xitoy va Janubiy Afrika) – rivojlanayotgan yirik iqtisodiyotlarni birlashtiruvchi xalqaro iqtisodiy blok sifatida 2006-yilda tashkil topgan. BRICS asosiy maqsadi – rivojlanayotgan davlatlar manfaatlarini himoya qilish, global iqtisodiy boshqaruvda ularning rolini oshirish va yangi iqtisodiy tartibot shakllantirishdan iborat. BRICS doirasida iqtisodiy hamkorlik, savdo, investitsiya, ilm-fan va texnologiya sohalarida keng ko‘lamli dasturlar amalga oshirilmoqda. BRICS davlatlari jahon iqtisodiyotida muhim o‘rin tutadi va ularning umumiy yalpi ichki mahsuloti dunyo YIMining qariyb 25 foizini tashkil etadi. O‘zbekiston BRICSGa a‘zo emas, biroq bu blok bilan hamkorlik qilish va mintaqaviy integratsiya jarayonlarida ishtirok etish bo‘yicha muayyan tashabbuslarni ilgari surmoqda. BRICS doirasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, rivojlanayotgan davlatlar o‘rtasida hamkorlik iqtisodiy o‘sishni jadallashtirish va global iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash uchun muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda[6].

Natija. G7 (Group of Seven) — dunyoning eng rivojlangan va iqtisodiy jihatdan qudratli yetti davlatini birlashtiruvchi nufuzli norasmiy xalqaro platforma hisoblanadi. Ushbu guruh tarkibiga United States, Canada, United Kingdom, Germany, France, Italy va Japan kiradi. Mazkur davlatlar dunyo iqtisodiyotining eng yirik, barqaror va texnologik rivojlangan markazlari sifatida e‘tirof etiladi. G7 rasmiy xalqaro tashkilot emas, ya‘ni uning doimiy ustavi, kotibiyati yoki majburiy huquqiy mexanizmlari mavjud emas. Shunga qaramay, u xalqaro iqtisodiy boshqaruv, global siyosiy muvozanat va strategik hamkorlik masalalarida muhim ta‘sir kuchiga ega bo‘lgan nufuzli siyosiy-iqtisodiy forum sifatida faoliyat yuritadi.

G7ning shakllanishi 1970-yillarda global iqtisodiy beqarorlik, neft inqirozi va xalqaro moliyaviy tizimdagi muammolar fonida boshlangan. Dastlab bu format G6 ko‘rinishida tashkil topgan bo‘lib, unga France, Germany, Italy, Japan, United Kingdom va United States kirgan. 1976-yilda Canada qo‘shilgach, guruh G7 shakliga keldi. Shu davrdan boshlab G7 global iqtisodiy siyosatni muvofiqlashtirish, xalqaro moliyaviy barqarorlikni saqlash va geosiyosiy muammolar bo‘yicha muhim maslahat maydoniga aylandi. Keyinchalik ayrim davrlarda Russia ham guruhga qo‘shilib,

format G8 shaklida faoliyat yuritgan, biroq 2014-yildan boshlab yana G7 formatiga qaytilgan.

Bugungi kunda G7 davlatlari jahon iqtisodiyotida yetakchi o‘rin tutadi. Ularning umumiy yalpi ichki mahsuloti (YIM) global iqtisodiyotning qariyb 40 foizini tashkil etadi. Bundan tashqari, xalqaro savdo, investitsiya, texnologik innovatsiyalar, sanoat ishlab chiqarishi va moliyaviy xizmatlar bozorida ham aynan shu davlatlar yetakchi pozitsiyani egallaydi. G7 mamlakatlari dunyodagi eng yirik banklar, transmilliy korporatsiyalar, ilmiy markazlar va texnologik kompaniyalarga ega bo‘lib, global iqtisodiy tendensiyalarni belgilovchi asosiy kuchlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyot, sun‘iy intellekt, yashil texnologiyalar, energetika xavfsizligi va barqaror rivojlanish masalalarida G7 davlatlarining qarorlari butun dunyo uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

G7 doirasida ko‘rib chiqiladigan masalalar faqat iqtisodiyot bilan cheklanmaydi. Guruh sammitlarida global xavfsizlik, iqlim o‘zgarishi, xalqaro savdo, energetika, oziq-ovqat xavfsizligi, migratsiya, sog‘liqni saqlash, geosiyosiy mojarolar va raqamli transformatsiya kabi dolzarb masalalar ham keng muhokama qilinadi. Shu jihatdan G7 faqat iqtisodiy blok emas, balki global siyosiy boshqaruvning muhim maslahat platformasi hamdir. Har yili G7ga a‘zo davlatlar rahbarlari navbatma-navbat mezbonlik qiladigan sammitda uchrashib, dolzarb muammolar yuzasidan strategik qarorlar va qo‘shma bayonotlar qabul qiladilar. Ushbu qarorlar huquqiy jihatdan majburiy bo‘lmasa-da, ular xalqaro siyosat va iqtisodiy munosabatlarga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi.

O‘zbekiston G7ga a‘zo emas, chunki bu guruh faqat tarixan rivojlangan industrial davlatlarni birlashtiradi. Biroq Uzbekistan G7 davlatlari bilan ikki tomonlama va ko‘p tomonlama formatlarda faol hamkorlik qilish imkoniyatiga ega. Ayniqsa, so‘nggi yillarda O‘zbekistonning tashqi iqtisodiy siyosati ochiqlik, investitsion jozibadorlik va xalqaro integratsiya tamoyillari asosida rivojlanayotgani G7 davlatlari bilan hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda. United States, Germany, France va Japan O‘zbekistonning muhim iqtisodiy hamkorlari qatoriga kiradi. Ushbu davlatlar bilan savdo-iqtisodiy aloqalar, to‘g‘ridan-to‘g‘ri

investitsiyalar, texnologik transfer, energetika, ta'lim va infratuzilma yo'nalishlarida hamkorlik rivojlanib bormoqda.

G7 bilan bilvosita hamkorlik O'zbekiston uchun bir qator strategik imkoniyatlarni yaratadi. Birinchidan, G7 davlatlari bilan hamkorlik zamonaviy texnologiyalar, innovatsiyalar va ilg'or boshqaruv tajribalarini jalb etish imkonini beradi. Ikkinchidan, bu mamlakatlar bilan iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish eksport salohiyatini oshirish, yangi bozorlarni egallash va investitsiya oqimini kuchaytirishga xizmat qiladi. Uchinchidan, G7 mamlakatlari bilan ta'lim, fan va raqamli iqtisodiyot yo'nalishlaridagi hamkorlik inson kapitalini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. To'rtinchidan, global iqlim siyosati, yashil energetika va barqaror rivojlanish masalalarida G7 tajribasi O'zbekiston uchun muhim amaliy model bo'lib xizmat qilishi mumkin.

1-jadval

Xalqaro iqtisodiy bloklar.

№	Xalqaro iqtisodiy bloklari	Tashkil topgan yil	O'zbekiston a'zoli
	Jahon savdo tashkiloti	1995	A'zo emas (qo'shilish jarayonida)
	Osiyo Iqtisodiy Hamkorlik Tashkiloti.	1989	A'zo emas
	Yevropa Ittifoqi.	1993	A'zo emas
	Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi.	2015	Kuzatuvch maqomida
	BRICS (Braziliya, Rossiya, Hindiston, Xitoy va Janubiy Afrika).	2006 (rasmiy 2009)	A'zo emas
	G7 (Group of Seven).	1975	A'zo emas

Shu nuqtai nazardan, xalqaro iqtisodiy bloklarning nazariy asoslari va amaliy tajribasi O'zbekiston uchun muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, ochiq iqtisodiy siyosatga o'tish, xalqaro savdo va investitsiya oqimlarini jalb etish, iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lini tanladi. O'zbekistonning

xalqaro iqtisodiy bloklarga integratsiyalashuvi, xususan, WTOga a'zo bo'lish bo'yicha olib borayotgan muzokaralari, Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi bilan kuzatuvchi maqomidagi ishtiroki, Yevropa Ittifoqi va boshqa iqtisodiy bloklar bilan hamkorlik aloqalari mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining asosiy omillaridan biri bo'lib xizmat qilmoqda. Shu o'rinda, xalqaro iqtisodiy bloklarga a'zo bo'lishning afzallik va cheklovlari ham mavjud. Afzallik sifatida, savdo imkoniyatlarining kengayishi, investitsiya oqimlarining oshishi, texnologik transfer va innovatsion rivojlanish imkoniyatlari, raqobatbardoshlikning ortishi ko'rsatiladi. Cheklovlar esa, iqtisodiy suverenitetning qisqarishi, ayrim sohalarda raqobatbardoshlikning pasayishi va tashqi iqtisodiy ta'sirlarga yuqori darajada bog'liq bo'lish bilan bog'liq.

Empirik tadqiqotlar va zamonaviy ilmiy adabiyotlarda xalqaro iqtisodiy bloklarning samaradorligi, iqtisodiy o'sishga ta'siri, mintaqaviy va global iqtisodiy muvozanatga qo'shgan hissasi keng muhokama qilinadi. Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi va BRICS doirasida olib borilgan tadqiqotlar esa rivojlanayotgan davlatlar uchun mintaqaviy integratsiya va iqtisodiy hamkorlikning muhimligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotlarda xalqaro iqtisodiy bloklarning ichki ziddiyatlari, iqtisodiy nomutanosibliklar va institutsional muammolar ham tanqidiy tahlil qilinadi. Masalan, Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqida iqtisodiy rivojlanish darajasidagi tafovutlar, BRICSda esa a'zolar o'rtasidagi manfaatlar farqi va muvofiqlashtirish muammolari mavjud.

O'zbekiston iqtisodiy bloklarga integratsiyalashuv jarayonida zamonaviy iqtisodiy fan va amaliyotda mavjud yutuq va muammolarni hisobga olishi, xalqaro tajriba va ilmiy tahlillardan samarali foydalanishi muhimdir. Xalqaro iqtisodiy bloklarning nazariy asoslari, tarixiy rivojlanish bosqichlari, mintaqaviy va global miqyosdagi empirik tajribalari O'zbekiston uchun strategik yo'nalishlarni belgilashda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Maqolada xalqaro iqtisodiy bloklarning nazariy asoslari, tarixiy rivojlanish bosqichlari va amaliy tajribalari chuqur tahlil qilindi. Jahon savdo tashkiloti, Osiyo Iqtisodiy Hamkorlik Tashkiloti, Yevropa Ittifoqi, Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi,

BRICS va G7 kabi asosiy iqtisodiy bloklarning shakllanishi, faoliyat tamoyillari va ularning global iqtisodiy jarayonlardagi o'rnini har tomonlama o'rganildi. O'zbekistonning ushbu bloklardagi ishtiroki va hamkorlik yo'nalishlari mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim omili ekani ta'kidlandi. Xususan, WTOga a'zo bo'lish jarayoni, Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi bilan kuzatuvchi maqomidagi ishtiroki, Yevropa Ittifoqi va boshqa bloklar bilan hamkorlik aloqalari O'zbekiston uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlar ochmoqda. Shu bilan birga, xalqaro iqtisodiy bloklarga a'zo bo'lishning afzallik va cheklovlari, institutsional va iqtisodiy muammolar, mintaqaviy va global iqtisodiy muvozanat masalalari ham tahlil qilindi. Xalqaro tajriba va ilmiy tahlillar asosida, O'zbekiston uchun xalqaro iqtisodiy integratsiyaning ahamiyati va istiqbollari yuqori baholandi. Kelgusida mamlakatning xalqaro iqtisodiy bloklarga to'liq integratsiyalashuvi, zamonaviy iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish va global iqtisodiy tizimda faol ishtirok etishi iqtisodiy barqarorlik va raqobatbardoshlikni oshirish uchun muhim asos bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Balassa B. *The Theory of Economic Integration*. London: Routledge, 2013.
2. World Trade Organization. *Annual Report 2022*. Geneva: WTO Publications, 2022.
3. APEC Policy Support Unit. *APEC Regional Trends Analysis*. Singapore: APEC, 2022.
4. European Commission. *Single Market Scoreboard*. Brussels: European Union, 2022.
5. Vinokurov E., Libman A. *Eurasian Economic Integration: Facts, Trends, and Explanations*. Palgrave Macmillan, 2012.
6. BRICS Joint Statistical Publication. New Delhi: BRICS, 2022.